Utbildningsutskottets betänkande

1983/84: 4

om vissa jämställdhetsfrågor

Motionerna

1982/83: 514 av Ola Ullsten m. fl. (fp) vari – med hänvisning till vad som anförts i den till finansutskottet remitterade motionen 1982/83: 510 – såvitt nu är i fråga yrkas

1. att riksdagen hos regeringen hemställer om åtgärder inom ramen för grundskolans och gymnasieskolans läroplaner för att uppmuntra flickornas intresse för datatekniken.

1982/83: 687 av Ola Ullsten m. fl. (fp) vari – med hänvisning till vad som anförts i den till arbetsmarknadsutskottet remitterade motionen 1982/83: 683 – yrkas att riksdagen beslutar ge regeringen till känna vad i motionen anförts

1. om åtgärder för att bryta den sneda könsfördelningen bland grundskolans personal,
2. om åtgärder för att främja jämställdhetsaspekter vid tillsättande av personal inom högskolans ram,
3. om åtgärder för att förbättra lärarutbildningen för att denna skall svara mot kraven på lärarna i deras framtida skolverksamhet,
4. om organisatoriska åtgärder inom den statliga delen av skolväsendet för att främja jämställdheten,
5. om forskning kring det obetalda arbetets samhällsekonomiska värde,
6. om åtgärder för att förbättra skolans sex- och samlevnadsundervisning.

1982/83: 1112 av Karin Andersson m. fl. (c) vari – med hänvisning till vad som anförts i den till arbetsmarknadsutskottet remitterade motionen 1982/83: 1111 – såvitt nu är i fråga yrkas

1. att riksdagen beslutar att uttala sig för att könsrollsfrågor/jämställdhetsfrågor blir obligatoriska i all lärarutbildning och att en handbok för lärare i jämställdhet tas fram,
2. att riksdagen beslutar att i skolförordningen ta in en bestämmelse att en jämn könsfördelning skall eftersträvas i SSA-råden.

1982/83: 1361 av Ann-Cathrine Haglund (m) och Birgitta Rydle (m) vari yrkas att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad i motionen anförts om nödvändigheten av att grundläggande datautbildning ges även inom de utbildningar som kvinnorna i särskilt stor utsträckning söker sig till.

1982/83: 1889 av Inger Josefsson (c) vari yrkas

1. att riksdagen beslutar att som sin mening ge regeringen till känna vad som i motionen anförts, så att åtgärder vidtas för att stimulera flickor och kvinnor att skaffa sig grundläggande kunskaper i datalära,

2. att riksdagen beslutar att som sin mening ge regeringen till känna vad som i motionen anförts, så att åtgärder vidtas för att stimulera flickor och kvinnor att i större utsträckning än vad som nu sker skaffa sig en avancerad utbildning inom dataområdet.

Utskottet

I detta betänkande behandlar utskottet motioner som väckts under allmänna motionstiden riksmötet 1982/83 och som rör jämställdhets- och kvinnofrågor.

Enligt motion 1982/83: 687 bör riksdagen ge regeringen till känna att åtgärder behövs för att främja jämställdheten vid tillsättning av tjänster inom högskolan (yrkande 2). Vidare behöver, enligt samma motion, den sneda könsfördelningen bland grundskolans personal brytas eftersom eleverna bör ha förebilder av båda könen bland personalen på alla stadier och bland skolledarna (yrkande 1). I motionen hemställs också om organisatoriska åtgärder inom den statliga delen av skolväsendet för att främja jämställdheten. Som exempel nämns att någon jämställdhetsansvarig bör utses vid varje länsskolnämnd (yrkande 4).

Riksdagen har vid olika tillfällen behandlat frågor om *en jämnare könsmässig fördelning bland personalen inom skolan och högskolan*. Utbildningsutskottet har därvid bl. a. betonat att det är angeläget att kravet på jämställdhet beaktas både i planeringen och vid genomförandet av högre utbildning och forskning (UbU 1980/81: 20 s. 16). Då det gäller strävandena att få en annan könsmässig fördelning bland skolans personal än den nuvarande vill utskottet peka på att det inte bara är rekryteringen till tjänsterna som har betydelse utan även rekryteringen till utbildningen. Utskottet har i tidigare sammanhang måst konstatera att en viktig del av arbetet med att motverka den sneda könsmässiga rekryteringen inom t. ex. utbildningsväsendet hänför sig till påverkan av sådana miljö- och kulturfaktorer som ligger bakom uppfostran och utbildningsval och att förändringar därför är en långsam process.

Utskottet konstaterade vid riksmötet 1981/82 (UbU 1981/82: 37 s. 76–79) att vid tillsättning av statliga tjänster skall enligt 11 kap. 9 § andra stycket regeringsformen (RF) avseende fästas endast vid sakliga grunder, såsom förtjänst och skicklighet, och att jämställdhetsaspekten i ett antal besvärsärenden av regeringen betraktats som en av flera sakliga grunder.

Vid samma tillfälle hänvisade utskottet även till lagen (1979: 1118) om jämställdhet mellan kvinnor och män i arbetslivet. Denna lag förbjuder könsdiskriminering i arbetslivet och ålägger arbetsgivare att vidta aktiva

åtgärder för att främja en jämn könsmässig fördelning på arbetsplatsen. Utskottet erinrade också om förordningen (1980: 540) om jämställdhet mellan kvinnor och män i statlig anställning, m. m. med vissa föreskrifter om statliga myndigheters skyldighet att vidta aktiva jämställdhetsåtgärder. Till sådana åtgärder hör att en myndighet, när den skall lämna någon ett uppdrag eller föreslå någon till ett uppdrag, skall anstränga sig för att kunna välja mellan personer av båda könen. Myndigheten skall inom ramen för sedvanliga urvalsgrunder söka se till att det sker en ökning av andelen personer av det kön som är underrepresenterat i fråga om uppdrag av liknande slag inom myndighetens verksamhetsområde. Sedan år 1980 stadgas i 9 § skollagen (1962: 319, ändrad i nu berört avseende 1979: 721) att skolstyrelsen skall verka för jämställdhet mellan kvinnor och män.

Jämställdhetskommittén har i ett betänkande (SOU 1983: 4) lagt fram olika förslag, som huvudsakligen syftar till rekrytering av flera kvinnor till forskarutbildning och till tjänster inom högskolan men även rör rekryteringen till gymnasieskolan och den grundläggande högskoleutbildningen. Betänkandet har remissbehandlats och bereds f. n. inom regeringskansliet. Även frågor om lärarutbildningen bereds inom regeringskansliet på grundval av bl. a. förslag (SOU 1978: 86) från 1974 års lärarutbildningsutredning.

Då det gäller rekryteringen till skolledartjänster har enligt uppgift antalet kvinnliga sökande och antalet tjänster tillsatta med kvinnor ökat under senare år. Fortfarande är dock andelen kvinnor låg. Här är således fortsatt uppmärksamhet på rekryteringsfrågorna nödvändig. I anslagsframställningen för budgetåret 1984/85 redovisar skolöverstyrelsen (SÖ) pågående arbete med ramplaner för olika skolledarutbildningar och framhåller att rekryteringsutbildning bör anordnas bl. a. av det skälet att antalet kvinnliga skolledare är klart underdimensionerat utifrån allmänna jämställdhetssynpunkter och med hänsyn till relationen manliga och kvinnliga skolledare jämfört med manliga och kvinnliga lärare.

Utskottet kan mot den här redovisade bakgrunden inte finna att de i motionen aktualiserade frågorna om en jämnare könsmässig rekrytering till tjänster i skolan och högskolan f. n. kräver några uttalanden från riksdagens sida. Genom bl. a. lagstiftning finns ramar att arbeta inom när det gäller strävandena att bryta den könsmässiga snedrekryteringen inom skolan och högskolan. Detta arbete måste ske med många olika medel för att höja medvetenheten om problemen och därmed få en förändring till stånd. Utskottet föreslår att riksdagen avslår motion 1982/83: 687 yrkandena 1 och 2. Utskottet förutsätter vidare att jämställdhetsaspekter beaktas i länsskolnämndernas arbete utan att riksdagen gör något särskilt uttalande. Riksdagen bör därför avslå även yrkande 4 i motion 1982/83: 687.

En speciell fråga rörande skolväsendet tas upp i motion 1982/83: 1112. Riksdagen bör enligt denna motion (yrkande 2) besluta att det i skolförordningen tas in en bestämmelse att en jämn könsfördelning skall eftersträvas i planeringsråden för samverkan mellan skola och arbetsliv (SSA-råden).

Som utskottet i det föregående redovisat stadgas i 9 § skollagen att skolstyrelsen skall verka för jämställdhet mellan kvinnor och män.

Bestämmelser om planeringsråd finns både i skollagen och skolförordningen. För att undvika alltför detaljerade bestämmelser i skolförordningen stadgas där att SÖ skall meddela närmare föreskrifter för planeringsråd. I SÖ:s anvisningar och kommentarer till skolförordningens bestämmelser om planeringsråd anges bl. a. att när skolstyrelsen utser ledamöter och när förslag härom avges till styrelsen bör en jämn könsfördelning eftersträvas. Utskottet anser inte att riksdagen bör uttala sig för att regeringen tar in ett motsvarande avsnitt i skolförordningen.

Utskottet föreslår med det anförda att riksdagen avslår yrkande 2 i motion 1982/83: 1112.

Undervisning i *jämställdhetsfrågor inom lärarutbildningen* tas upp i två motioner. I motion 1982/83: 687 (yrkande 3 med motivering i motion 1982/83: 683) yrkas att riksdagen skall ge regeringen till känna att lärarutbildningen skall förbättras på så sätt att jämställdhetsundervisning blir obligatorisk. Detta är enligt motionen nödvändigt för att läroplanens riktlinjer för jämställdhetsarbetet i skolan skall få genomslagskraft. Även i motion 1982/83: 1112 (yrkande 1 med motivering i motion 1982/83: 1111) yrkas att könsrollsfrågor och jämställdhetsfrågor skall vara obligatoriska inslag i lärarutbildningarna. I det senare motionsyrkandet aktualiseras också ett förslag i universitets- och högskoleämbetets (UHÄ:s) handlingsprogram för jämställdhetsfrågor i högskolan (UHÄ-rapport 1977: 4) om utgivning av en handbok i könsrollsfrågor att användas i lärarutbildning och annan högre utbildning. Motionärerna anser det angeläget att arbetet med en sådan handbok omedelbart påbörjas.

En annan fråga som rör skolans undervisning, lärarutbildningen och jämställdhetsfrågorna tas upp i motion 1982/83: 687 (yrkande 6). I detta yrkande hemställs att riksdagen skall ge regeringen till känna att åtgärder behövs för att förbättra skolans sexual- och samlevnadsundervisning. I motion 1982/83: 683, där motiveringen till motion 1982/83: 687 återfinns, tas upp framför allt behovet av utbildning och fortbildning av skolans personal i dessa frågor i syfte att ge skolans elever den kunskap i sexual- och samlevnadsfrågor som de skall få enligt läroplanen för grundskolan.

Utskottet erinrar först om att utbildningsplaner för allmänna utbildningslinjer i högskolan fastställs av UHÄ. Det ankommer således på UHÄ att i utbildningsplanerna ange om undervisning i jämställdhetsfrågor m. m. skall ingå i en viss linje. Så har t. ex. skett beträffande samtliga linjer inom sektorn för undervisningsyrken. Där föreskrivs att de olikheter i mäns och kvinnors situation och villkor i och utanför skolan, som påverkar studie- och yrkesvalet och de olika rollerna i familj, arbete och samhällsliv, skall uppmärksammas särskilt i utbildningen. Kursplaner för kurser som ingår i linjer fastställs av resp. linjenämnd. Eftersom läroplanen för grundskolan är vägledande för dem som har ansvaret för lärarutbildningens innehåll

förutsätter utskottet att sexual- och samlevnadsfrågorna bereds den plats i lärarutbildningen som är rimlig utan att riksdagen gör ett särskilt uttalande i frågan.

Enligt förordningen (1982: 608) om statsbidrag till lokal skolutveckling kan skolstyrelserna bevilja ledighet med lön utan avdrag m. m. för personalutbildning. Enligt bilaga till förordningen kan sådan ledighet beviljas upp till fem veckor för deltagande i kurser i övergripande kunskapsområden, t. ex. jämställdhets- och samlevnadsfrågor. I SÖ:s information om fortbildning och vidareutbildning för skolväsendet läsåret 1984/85 nämns samlevnadsundervisning bland sådana kunskapsområden där fortbildningsinsatser är aktuella både för lärare från olika stadier och för annan personal i skolan. SÖ erinrar i detta sammanhang om den handledning, Samlevnadsundervisning, som SÖ gav ut år 1977.

När det gäller frågan om en handbok i könsrollsfrågor för lärarutbildningen och annan högskoleutbildning har enligt vad utskottet erfarit möjligheten diskuterats att i någon form ge ut delar av jämställdhetskommitténs betänkande (SOU 1983: 4) Om hälften vore kvinnor för att användas bl. a. i lärarutbildningen.

Med hänvisning till vad som här redovisats föreslår utskottet att riksdagen avslår motionerna 1982/83: 687 yrkandena 3 och 6 samt 1982/83: 1112 yrkande 1.

En mera speciell jämställdhets- och kvinnofråga tas upp i fyra motionsyrkanden, nämligen om *flickors och kvinnors kunskaper om och utbildning inom dataområdet*. I motion 1982/83: 514 (yrkande 1) yrkas att åtgärder skall vidtas inom ramen för läroplanerna för grundskolan och gymnasieskolan för att uppmuntra flickornas intresse för datatekniken. Därigenom skulle den hotande arbetslösheten på grund av datoriseringen, särskilt bland kvinnor, kunna motverkas. Mot samma bakgrund och även med hänvisning till kvinnors traditionella, smala yrkesval och arbetsmarknad hemställs i motion 1982/83: 1361 om åtgärder för att få in grundläggande datautbildning i sådana utbildningar som kvinnor i särskilt stor utsträckning söker sig till. I motion 1982/83: 1889 yrkas på åtgärder för att stimulera kvinnor och flickor att skaffa sig grundläggande kunskaper i datalära (yrkande 1) och även i större utsträckning än nu skaffa sig en avancerad utbildning inom dataområdet (yrkande 2).

Enligt utskottets mening är det av stor betydelse att alla i samhället får en grundläggande kunskap om datatekniken och dess konsekvenser och att de grupper som påverkas av datatekniken får både denna övergripande insikt och de mera ingående kunskaper som behövs inom de olika områden av samhällslivet där de är verksamma. Frågan om den yrkesinriktade utbildningen inom dataområdet och rekryteringen av flickor och kvinnor till denna måste emellertid ses i ett större sammanhang, nämligen behovet av åtgärder för att få dem mera intresserade av hela det tekniska området så att de söker sig till utbildning och yrkesverksamhet där.

Utskottet har i olika sammanhang tidigare behandlat frågor som rör utbildning på dataområdet. Senast i sitt betänkande 1982/83: 21 (s. 21–22) redovisade utskottet aktuella åtgärder i gymnasieskolan, såsom att datalära tagits med som huvudmoment i samtliga kursplaner i matematik och att datalära kommer att fogas till kursplanen för samhällskunskap i samband med pågående revidering av denna. Vidare erinrades om att undervisning om datorer och datoranvändning sker i tekniska ämnen och att datortillämpningar förutsätts i ekonomiska ämnen. Inom fortbildningen av skolans personal hör utveckling på dataområdet till de prioriterade områdena. Fortbildning av lärare i matematik och samhällskunskap startade under våren 1982. Fortbildning skall också anordnas för lärare i företagsekonomiska och kontorstekniska ämnen.

Hösten 1983 har försök med tre olika högre specialkurser i datakunskap startats. Två av kurserna är ettåriga. Den ena är inriktad mot företag och är i första hand avsedd för dem som gått den treåriga ekonomiska linjen. Den andra är inriktad mot förvaltning och vänder sig bl. a. till dem som gått de treåriga humanistiska och samhällsvetenskapliga linjerna samt den tvååriga sociala linjen. Den tredje högre specialkursen är på en termin och inriktad mot terminalhantering. Den vänder sig i första hand till dem som gått den tvååriga distributions- och kontorslinjen.

Inom SÖ har verksamhet startats under år 1983 med ett långsiktigt program kallat Utbildning inför datasamhället. Denna verksamhet skall bl. a. innefatta åtgärder för att genom skola och vuxenutbildning utjämna de icke önskvärda kunskapsklyftor som uppstår i ett datasamhälle. Programmet innebär bl. a. kartläggning av verksamhetsnivån på dataområdet inom grundskolan, gymnasieskolan, den kommunala vuxenutbildningen och folkhögskolan. Vidare kommer lärarutbildning och fortbildning av lärare att beröras. Inom programmet skall också preciseras vad som bör vara grundutbildning för alla i ett datasamhälle och förslag till hur denna skall åstadkommas. Innehåll och arbetssätt i undervisningen på linjer och i kurser skall kontinuerligt revideras och kursplanernas tillämpning följas upp.

En särskild verksamhet riktad till flickor och kvinnor har genomförts i Stockholm under sommaren 1983 i samarbete mellan SÖ, arbetsmarknadsstyrelsen, jämställdhetsombudsmannen, Arbetarnas bildningsförbund (ABF) och Studiefrämjandet. Projektet kallades "Datastuga för dej som är tjej". Erfarenheterna av projektet har redovisats i en rapport den 5 september 1983, vilken distribuerats bl. a. till samtliga regionala och lokala planeringsråd (SSA-råd).

Riksdagen beslöt år 1982 (prop. 1981/82: 123, UbU 1981/82: 38, rskr 1981/82: 135) anslå 10 milj. kr. för bred utbildning i datafrågor, varav 4 milj. kr. disponerats av datadelegationen för bl. a. organisationers information och utbildning av allmänheten och 6 milj. kr. disponerats av SÖ att användas som tilläggsbidrag till vissa studiecirklar i datafrågor. Den breda utbild-

ningen i datafrågor skall bl. a. syfta till att nå grupper med särskilda behov, t. ex. korttidsutbildade, arbetslösa och handikappade, för vilka omställningarna i samband med datoriseringen kan skapa särskilt stora och nya problem. Med en skrivelse den 7 juni 1983 till regeringen har datadelegationen redovisat resultatet av denna verksamhet och föreslagit fortsatt verksamhet budgetåren 1983/84 och 1984/85. I proposition 1983/84: 25 bilaga 5 föreslår regeringen att riksdagen skall anvisa 3 500 000 kr. på tilläggsbudget för budgetåret 1983/84 till bred utbildning i datafrågor. Detta förslag behandlas senare.

Då det gäller frågor om ökad rekrytering av kvinnor till högre utbildning inom speciellt dataområdet och andra områden där kvinnor är underrepresenterade erinrar utskottet först om jämställdhetskommitténs betänkande (SOU 1983: 4) som f. n. bereds inom regeringskansliet.

Våren 1983 beviljade riksdagen 100 milj. kr. för åtgärder att främja rekrytering till industrin (prop. 1982/83: 150, AU 1982/83: 30, rskr 1982/83: 394). Den 15 september 1983 beslöt regeringen att 10 milj. kr. av dessa medel får användas för åtgärder för att främja utveckling och rekrytering av kvinnor till industrin. Av medlen har universitet och högskolor fått sammanlagt 3 milj. kr. för rekryterings- och informationskampanjer riktade till flickor i grundskolans högstadium och gymnasieskolan, till lärare och studie- och yrkesvägledningspersonal m. fl.

Slutligen vill utskottet erinra om att dataeffektutredningen, som väntas avge sitt slutbetänkande i början av år 1984, bl. a. har till uppgift att studera datoriseringens följder för kvinnornas arbetsmarknad och lämna förslag till åtgärder.

Med hänvisning till de pågående aktiviteter m. m. på olika områden som här har redovisats i vad gäller flickors och kvinnors utbildning på dataområdet anser utskottet att riksdagen inte bör göra något sådant uttalande som begärs i motionerna, varför riksdagen bör avslå motionerna 1982/83: 514 yrkande 1, 1982/83: 1361 och 1982/83: 1889.

Slutligen tar utskottet upp yrkande 5 i motion 1982/83: 687, i vilket hemställs att riksdagen skall ge regeringen till känna behovet av *forskning om det obetalda arbetets samhällsekonomiska värde*. En förbättrad kunskap på detta område är enligt motionärerna en förutsättning för debatten om ekonomisk jämställdhet.

Våren 1982 behandlade riksdagen frågor om övergripande prioriteringar av olika forskningsområden. Därvid bedömdes jämställdhetsforskning som högt prioriterad (prop. 1981/82: 106, UbU 1981/82: 37, rskr 1981/82: 397). Mot denna bakgrund föreslår utskottet att riksdagen avslår motion 1982/83: 687 yrkande 5.

Utskottet hemställer

1. att riksdagen beträffande åtgärder för att få en jämnare könsmässig fördelning bland personal i grundskolan och högskolan, m. m. avslår motionerna 1982/83: 687 yrkandena 1, 2 och 4 samt 1982/83: 1112 yrkande 2,
2. att riksdagen beträffande jämställdhets- och samlevnadsfrågor i lärarutbildningen m. m. avslår motionerna 1982/83: 687 yrkandena 3 och 6 samt 1982/83: 1112 yrkande 1,
3. att riksdagen beträffande flickors och kvinnors kunskaper om och utbildning inom dataområdet avslår motionerna 1982/83: 514 yrkande 1, 1982/83: 1361 och 1982/83: 1889,
4. att riksdagen beträffande forskning om det obetalda arbetets samhällsekonomiska värde avslår motion 1982/83: 687 yrkande 5.

Stockholm den 10 november 1983

På utbildningsutskottets vägnar
GEORG ANDERSSON

Närvarande vid ärendets slutbehandling: Georg Andersson (s), Kerstin Göthberg (c), Per Unckel (m), Bengt Wiklund (s), Lars Gustafsson (s), Helge Hagberg (s), Birgitta Rydle (m), Lars Svensson (s), Göran Allmér (m), Jörgen Ullenhag (fp), Göran Persson (s), Gunnar Hökmark (m), Larz Johansson (c), Ingvar Johnsson (s) och Nils Berndtson (vpk).

Särskilt yttrande

Jörgen Ullenhag (fp) anför:

Som framhålls i motion 1982/83: 683, där motiveringarna till yrkandena i motion 1982/83: 687 återfinns, är jämställdhet mellan kvinnor och män en av de viktigaste samhällsfrågorna. Jämställdhetsarbetet måste inriktas på både attitydförändringar och praktiska reformer. Jämställdhetsfrågorna är centrala och av utomordentligt stor vikt inom utbildningsområdet.

Som utskottet redovisar finns det – bl. a. genom lagstiftning och förordningar – ramar att arbeta inom när det gäller strävandena att bryta den könsmässiga snedrekryteringen till skolan och högskolan. Det återstår dock mycket att göra inom dessa ramar. Det är därför ytterst angeläget att intensifiera arbetet på alla nivåer inom utbildningsväsendet för att förändringar skall kunna ske snabbare än vad som hittills varit fallet.

Det är också lika angeläget att slå vakt om redan uppnådda resultat och genomförda reformer inom jämställdhetsområdet. En mycket viktig jämställdhetsreform på utbildningsområdet var borttagandet av äktamakeprövningen inom studiemedelssystemet. Som framhålls i motion 1982/83: 683 står folkpartiet bakom principen att studiemedelssökande måste

ses som självständiga individer. I motion 1982/83: 683 slås också fast att folkpartiet bestämt motsätter sig ett återinförande av äktamakeprövningen. Förslag från regeringen om återinförande av äktamakeprövningen kommer efter beredning i socialförsäkringsutskottet att behandlas av riksdagen i särskild ordning senare i höst. Det finns då anledning för folkpartiet att återkomma till frågan.

Norstedts Tryckeri, Stockholm 1983